

О.В. Таран, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

ІНФОРМАЦІЙНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ МЕТОДІВ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Визначено об'єктивність інформаційної невизначеності в умовах ринкових перетворень. Розглянуто відповідність методів управління фінансами якості вхідної інформації. Розкрито принцип оцінки ризику прийняття рішень у фінансовій сфері.

Ключові слова: невизначеність, управління фінансами, ризик-менеджмент, оцінка ризику.

Прийняття будь-яких рішень неможливе без застосування належної інформації, бо саме інформація допомагає обрати прийнятний напрямок впровадження намічених дій. Особливо це важливо для ризик-менеджменту, де інформація покликана, насамперед, зменшити виникнення небажаних подій або передбачити їх. При цьому слід відмітити, що роль та значення інформації постійно зростає, бо з часом вона охоплює все нові сфери економічного життя. Так, наприклад, із 1985 по 1996 роки приріст частини інформаційних секторів економіки у розвинутих країнах світу склав від 51 до 59 % [2]. Проте впровадження нових інформаційних технологій спричиняє й негативний вплив. Зокрема, це поява додаткових помилок, пов'язаних із застосуванням новітніх інформаційних технологій [1].

В той же час ускладненням процесу прийняття ефективних рішень є існуюча ринкова невизначеність, яка обумовлена безперервністю розвитку умов господарювання, де відповідні господарські цикли не є стовідсотково відтвореними, тому що циклічна динаміка макроекономічних факторів знаходиться в суперпозиції з динамікою науково-технічного прогресу. Як наслідок цього не вдається одержати вибірکی статистично однорідних подій з їхньої генеральної сукупності, які досліджуються в незмінних зовнішніх умовах спостереження. Інакше кажучи, реальна інформація щодо розвитку економічних подій є обмеженою та неповною, що врешті й призводить до інформаційної невизначеності.

Інформаційна невизначеність – це характерна якість ринкового середовища, пов'язана з тим, що на ринкові умови здійснює свій одночасний вплив велика кількість різних за походженням і спрямованістю факторів, які не підлягають сукупній статистичній оцінці. Але навіть якби всі вхідні фактори були враховані, збереглася б незмінна невизначеність щодо характеру реакцій ринку на ті або інші впливи.

Крім цього, невизначеність, яка супроводжує, перш за все, саме фінансові рішення, постійно обумовлює невпевненість менеджера, який приймає ці рішення, породжує ризик невірної інтерпретації наявної інформації для ухвалення будь-якого рішення. Іншими словами, передусім невизначеність щодо прийняття фінансових рішень провокує ризикову ситуацію. При цьому зосередження на

фінансовій сфері не є випадковим, бо зміни в управлінні фінансами при переході до ринкової економіки супроводжувалися багатьма подіями, які підсилювали існуючу природну ринкову невизначеність, а саме:

- скасуванням багатьох обмежень, зокрема, нормування оборотних коштів, що автоматично виключило один з основних регуляторів величини фінансових ресурсів на підприємстві;
- зміною порядку обрахування фінансових результатів та перерозподілу прибутку;
- появою принципово нових видів фінансових ресурсів. Так, суттєво зросла роль грошових еквівалентів, в управлінні якими часовий та інформаційний аспекти мають вирішальне значення.

Виходячи з цього, головним завданням даної роботи обрано дослідження інформаційної невизначеності методів ризик-менеджменту, що застосовуються у фінансовій сфері.

Зауважимо, що невизначеність також залежить від конкретної роботи щодо пошуку необхідної інформації та забезпечення нею (інформацією) виконання особливо важливих робіт, переважна більшість яких так чи інакше пов'язана з фінансовими аспектами діяльності певного суб'єкта господарювання.

Таким чином, вищезазначене зумовлює розглядати інформаційну невизначеність як особливу складову ризик-менеджменту та визначає актуальність обраного напрямку дослідження. Ґрунтовність даного твердження підтверджує й значна кількість існуючих досліджень [3, 4, 5, 7].

Перш за все, аналіз сукупності праць стосовно використання інформації щодо розв'язання окремих завдань ризик-менеджменту свідчить про широкий спектр думок. Однак, незважаючи на це, вагома частка цих робіт все ж таки розглядає інформацію з традиційної точки зору її обробки, а саме з точки зору застосування методів теорії імовірності та статистики. Проте природна невизначеність ринкового середовища спонукає до пошуку нових підходів до розширеного впровадження ризик-менеджменту та, перш за все, до аналізу відповідності методів управління фінансами якості інформації, яка застосовується.

Насамперед, варто зауважити, що всі науково обґрунтовані фінансові рішення, у тому числі й у

сфері ризик-менеджменту, застосовуються на основі побудови певної моделі. Така модель поряд із традиційною кількісною інформацією про фінансові аспекти діяльності суб'єкта, який досліджується, містить прогнозні оцінки про зовнішні стосовно суб'єкта ринкові умови, а також дані про умови ухвалення рішення, у тому числі про рівні невизначеності тих чи інших параметрів моделі.

При цьому класичні підходи, які застосовуються у ризик-менеджменті, умовно можна поділити на такі основні групи: методи експертних оцінок, методи обробки просторово-часових сукупностей і ситуаційні методи.

Розглядаючи методи експертних оцінок, слід зауважити, що в них присутній суб'єктивний елемент і можливість помилкового судження. До того ж, ймовірність, яка застосовується в ході такої оцінки, нічого не говорить про суб'єктивні переваги експерта, який висунув цю імовірнісну оцінку. Саме це і ставить їх під сумнів з погляду відповідності управління ризиковими подіями у фінансовій сфері. Однак прості процедури методів експертних оцінок роблять їх найбільш поширеними.

Одночасно методи обробки просторово-часових сукупностей істотно варіюють за складністю використовуваних алгоритмів. Найбільш розповсюдженими знов-таки є прості лінійні моделі. Однак припущення про лінійність регресії взаємозалежне із допущенням, що прогнозований випадковий процес є стаціонарним, що не завжди відповідає наявній інформації про реальні економічні процеси. До того ж, з різкою зміною економічних тенденцій уся накопичена історія виявляється невідповідною прогнозу. Прикладом цього є складність прогнозування та велика неточність прогнозів після подій стрімкого падіння фондових індексів на початку ХХІ ст. на провідних біржах світу.

Методи ситуаційного аналізу припускають генерацію економічних сценаріїв і детерміноване факторне моделювання реакції системи, вимірюване за її фінансовими результатами. При цьому всім сценаріям у генеральній їхній сукупності привласнюються ваги ймовірності. Таким чином, підсумковий очікуваний фінансовий результат інтерпретується як випадкова величина показника, розподілена відповідно до вихідного вагового розподілу вхідних сценаріїв. Проте, як і у попередніх методах, проблематичним завданням залишається визначення ваги ймовірності кожного із сценаріїв, що також взагалі не відповідає вхідній інформації та її якості.

Зазначені зауваження стосуються й інших підходів, які набули значного поширення у фінансовому менеджменті. Так, останні дослідження показали, що умови, які було покладено, наприклад, у портфельну теорію Марковіца, теорію лінії ринку капіталу Шарпа-Літнера, теорію оцінки вартості опціону Блека-Шоулза-Мертонна, істотно розходяться з реальністю функціонування фондового ринку у дійсний час [8]. При цьому класична міра ризику за Марковіцом, як середньоквадратичне відхилення

розподілу прибутковості активу, однаково враховує ризик як росту, так і падіння активу, що, з точки зору інвестора, є двома нерівнозначними подіями. Тобто слід відмітити, що в дійсних умовах припущення щодо стаціонарних моделей опису економічних показників є не завжди вірним.

Таким чином, можна зазначити, що розглянуті підходи не відповідають характеру фінансової моделі інформації, яка надходить стосовно стану зовнішнього оточення певного об'єкта економічного дослідження. Крім цього, більшість із зазначених підходів не враховують суб'єктивний характер прийнятих рішень та непевність, яка виникає у зв'язку з цим у ході класифікації рівнів аналізованих факторів і показників. Тому застосування для обліку невизначеності імовірнісних підходів є недоцільним.

При цьому, на думку автора, актуальним є завдання щодо визначення окремих принципів обліку інформаційної невизначеності, пов'язаної з об'єктом наукового дослідження, зокрема вдосконалення методів ризик-менеджменту у фінансовій сфері та обрання для цього відповідного апарату.

На нашу думку, під ризиком у фінансовій сфері слід розуміти можливість фінансових втрат, яка обумовлена специфікою тих чи інших явищ економічної природи досліджуваного об'єкта та видів діяльності людини. При цьому залежно від можливого результату (ризикової події) всі ризики поділяються на чисті (з обов'язково нульовим результатом) і спекулятивні (де можливий як позитивний, так і від'ємний результат операції). Суто фінансові ризики варто розділяти на ризики, пов'язані з купівельною спроможністю грошей (інфляційні, валютні ризики і ризики ліквідності) та інвестиційні ризики (ризики упущеної вигоди, ризики зниження прибутковості та ризики прямих фінансових втрат). У свою чергу, на низовому рівні ієрархії інвестиційних ризиків знаходяться процентні ризики, кредитні ризики, біржові ризики, селективні ризики і ризики банкрутства. Кожний з виділених видів фінансового ризику має свою специфічну процедуру управління. Наприклад, чисті ризики підлягають страхуванню, а інвестиційні ризики часто аналізуються на основі дерева імовірностей. Проте, якщо спроектувати загальну класифікацію невизначеності [6] на специфіку фінансових рішень, то ми можемо позначити два види невизначеності:

- 1) неясність (відсутність точного знання) відносно майбутнього стану всіх прогнозованих параметрів моделі економічного об'єкта, який досліджується;
- 2) нечіткість класифікації окремих сторін поточного фінансового становища певного суб'єкта господарювання або стану деякого сегмента фінансового ринку.

При цьому, як було зазначено вище, чисто імовірнісні моделі не задовольняють потреби реального розвитку економічних подій і не враховують дії експертів та менеджерів, які застосовують відповідні моделі. Інакше кажучи, імовірності не дають ніякої інформації про те, як вони отримані. Тому варто враховувати так звані

суб'єктивні ймовірності, які описуються у термінах нечітко-множинної теорії [7].

Проте для того, щоб точніше врахувати таку ймовірність, доцільно використовувати принципи максимуму правдоподібності, який можливо розкрити через:

- встановлення пропорційної залежності між прибутковістю вкладених фінансових ресурсів і їх можливим ризиком втрати з урахуванням певної динаміки зміни економічних показників. При цьому варто враховувати не ймовірності настання тих чи інших подій, а так звані нечіткі належності економічних показників обраним часовим інтервалам, що доцільно робити також на підставі теорії нечіткої множини;
- дотримання рівноваги інвестиційних переваг. Тобто вибір між множиною можливих альтернативних рішень доцільно здійснювати за результатами зіставлення рівнів ефективності ряду альтернатив їх досягнення. До того ж, варто пам'ятати, що чим більше зростають активи, знаходячись у протиріччі з раціональними інвестиційними уявленнями, тим вище ризик їх падіння;

- врахування різних історичних періодів розвитку економічних відносин. При цьому слід враховувати, що такі періоди характеризуються своїми інвестиційними пропорціями, що знецінює для прогнозу статистику, отриману в рамках попереднього економічного періоду. Тому використання певних методів ризик-менеджменту повинно спиратися на самостійну модель. Зрозуміло, що така модель не може бути точною, і тому доцільно робити її розмитою на підставі методів теорії нечіткої множини.

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що інформаційна невизначеність є тією особливістю, яка сприяє розвитку нових методів ризик-менеджменту. При цьому як описовий апарат формалізації окремих підходів ризик-менеджменту у фінансовій сфері доцільно використовувати нечітко-множинну теорію, яка дозволяє враховувати існуючу інформаційну невизначеність щодо застосування різних методів ризик-менеджменту та певні якісні аспекти, які не мають точної числової оцінки. В остаточному підсумку це дає можливість поєднувати кількісні та якісні ознаки, що підвищує рівень адекватності застосовуваних методів та підходів.

Список літератури

1. Братчиков В. Класифікація помилок у банківському обліку: точка зору аудитора // Вісник НБУ. – 2003. – № 5. – С. 61-62.
2. Інноваційна стратегія українських реформ / А. Гальчинський, В. Геєць та ін. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.
3. Крупка М.І. Вплив оперативної банківської інформації на розвиток фінансової системи України // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С. 107-110.
4. Лазаришина І. Прозорість – якісна характеристика корисності фінансової інформації // Фінанси України. – 2003. – № 9. – С. 113-123.
5. Мельников А.В. Риск-менеджмент: Стохастический анализ рисков в экономике финансов и страхования. – М.: Анкил, 2001. – 111 с.
6. Сно К.К. Управленческая экономика. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 671 с.
7. Zadeh L.A. Fuzzy sets as a basis for a theory of possibility // Fuzzy Sets and Systems. – 1978. – Vol. 1, № 1.
8. Worldwide Asset Liability Management // Edited by Mulvey J., Zemba P. – N.Y.: John Wiley & Sons, 1998.

Summary

The objectivity of information uncertainty in conditions of market transformations is determined. The adequacy of methods of management of the finance of quality of the entrance information is considered. The principle of an estimation of risk of acceptance of the decisions in financial sphere is opened.

Таран О.В. Інформаційна невизначеність як особливість розвитку методів ризик-менеджменту / О.В. Таран // Вісник Української академії банківської справи. - 2003. - № 2. - С. 98–100.